

POLSKA POLITYKA ARCHITEKTONICZNA

Polityka jakości krajobrazu, przestrzeni publicznej, architektury

(projekt dokumentu wersja z dn. 19.12.2008 r.)

**Projekt opracowany z inicjatywy
Polskiej Rady Architektury, Stowarzyszenia Architektów Polskich
pod patronatem Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego
przez
reprezentantów ZG SARP, ZG TUP, Krajowej Izby Architektów RP,
Polskiej Rady Architektury, środowiska architektów krajobrazu
oraz Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków**

**Uczestnicy Kongresu Architektury Polskiej w maju 2008 r.
w oficjalnej Deklaracji Poznańskiej przyjęli i poparli przedstawione
założenia Polskiej Polityki Architektonicznej.
Założenia te zostały przedstawione na konferencji „Polityka Architektoniczna
Grupy Wyszehradzkiej” w Budapeszcie w październiku 2008 r.**

Autorzy:

**Grzegorz Buczek, Andrzej Chwalibóg, Krzysztof Chwalibóg, Marcin Gawlicki,
Jerzy Grochulski, Andrzej Kaliszewski, Andrzej Kiciński, Jacek Lenart,
Dariusz Śmiechowski, Przemysław Wolski**

Współpraca:

Marek Budzyński, Grzegorz Chodkowski, Jeremi Królikowski

Wstęp

Ład przestrzeni, jako wyraz ładu moralnego, społecznego i gospodarczego jest warunkiem niezbędnym podtrzymania życia na Ziemi. Jest warunkiem koniecznym realizacji zapisu o zrównoważonym rozwoju w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i powinien być jednym z podstawowych celów polskiej polityki.

Jakość środowiska przestrzennego jest wyrazem kultury, stanu świadomości społecznej. Stan przestrzeni wywiera istotny wpływ na jakość życia. Krajobraz zbudowany i środowisko naturalne stanowią dobro wspólne. Reprezentują wartości nieodnawialne lub trudno odnawialne. Dla ochrony tych wartości potrzebny jest rządowy dokument „Polska Polityka Architektoniczna. Polityka jakości krajobrazu, przestrzeni publicznej, architektury”, którego celem jest tworzenie systemu działań zmierzających do ładu przestrzeni.

Do opracowania, przyjęcia i realizacji tego dokumentu określającego politykę państwa wobec krajobrazu zbudowanego zobowiązują ustalenia instytucji europejskich, a w tym podpisana przez Polskę w kwietniu 2007 roku Karta Lipska. Platformą dyskusji i porozumienia w tej sprawie jest Europejskie Forum Polityk Architektonicznych, w którym Polska reprezentowana jest przez Ministerstwo Infrastruktury oraz organizacje profesjonalne architektów. O właściwą politykę dotyczącą przestrzeni apeluje do władz publicznych Zgromadzenie Ogólne Polskiej Akademii Nauk (24 maja 2007 r.).

Polska zobowiązana jest do sformułowania i konsekwentnej realizacji tej polityki, jak każde państwo członkowskie UE, ale również dlatego że konflikty pomiędzy sposobami zagospodarowania przestrzeni, nowymi inwestycjami a środowiskiem przyrodniczym i dziedzictwem kulturowym występują w naszym kraju szczególnie drastycznie.

Dzieje się tak z powodu rozdrobnienia własności ziemi, braku reparcelacji gruntów, luk prawnych, korupcji, niedostatecznego poziomu kultury i edukacji.

Istnieje ryzyko, że konflikty przestrzenne będą narastały powodując marnotrawstwo środków finansowych i dewastację zasobów naturalnych - gruntów, energii, wody, powietrza. Spowodują dalszą degradację krajobrazu Polski - w obszarach metropolitarnych, we wsiach i małych miastach, na terenach rekreacyjnych oraz w pasach przydrożnych.

Architektura jest sztuką kształtowania przestrzeni kreującą trzy podstawowe odwieczne wartości: użyteczność, trwałość i piękno. Te same wartości powinny być celem projektowania i gospodarowania całością środowiska przestrzennego.

Jakość otoczenia zależy od procedur formalno – prawnych, ale także od poziomu kultury obywateli i instytucji. Doskonalenie prawa musi iść w parze z budowaniem powszechnego zrozumienia potrzeby ładu przestrzeni.

O modyfikacjach prawa nie powinny decydować koniunkturalne interesy grup nacisku, ale interes społeczny, jakim jest całościowe i spójne kształtowanie przestrzeni. Organizacja przestrzeni powinna być wynikiem działań czytelnych dla każdego.

*Stan obecny zarządzania polską przestrzenią charakteryzuje brak faktycznej koordynacji poszczególnych poziomów i sektorów planowania i projektowania. W coraz większym stopniu występuje zjawisko **komercyjnego zawłaszczania przestrzeni publicznej i krajobrazu, destrukcji jakości poprzez chaotyczną i niszczącą środowisko zabudowę, brak poczucia estetyki, agresywną reklamę.***

Aby efektem było **otoczenie zgodne z wymogami rozwoju zrównoważonego**, charakteryzujące się wysoką jakością funkcjonalną i kulturową, cały system zarządzania przestrzenią trzeba podporządkować temu celowi i skoordynować poszczególne elementy. Niezbędne są (praktycznie nieobecne w polskim systemie, a od dawna stosowane w innych krajach UE) narzędzia prawne, instytucjonalne i finansowe dla kreowania zintegrowanej przestrzeni w miejsce przypadkowego zbioru partykularnych inwestycji i pozwalające na realizację nowych miast i dzielnic, tworzenie spójnych założeń przestrzennych oraz całościową rewaloryzację zarówno pojedynczych obiektów, jak zespołów zabudowy. Dzięki odpowiednim narzędziom można zapobiegać marnotrawstwu przestrzeni, szkodliwemu wzajemnemu oddziaływaniu niespójnych inwestycji, destrukcji środowiska naturalnego.

Polska Polityka Architektoniczna to zbiór wytycznych, które służą w pracy legislacyjnej i codziennej praktyce w dziedzinach związanych ze środowiskiem przestrzennym. Powinna być realizowana poprzez spełnianie postulatów będących reakcją na diagnozę obecnej sytuacji. Właściwe działania w celu rozwiązywania problemów warunkujących jakość przestrzeni i tym samym wpływających na kształtowanie **ładu przestrzeni** wymagają szczególnego zajęcia się następującymi tematami:

- 1. Profesjonalne zarządzanie przestrzenią zbudowaną**
- 2. System planowania przestrzennego**
- 3. Zapewnienie warunków rozwoju zrównoważonego**
- 4. Ochrona dziedzictwa kulturowego**
- 5. Ochrona i kształtowanie krajobrazu**
- 6. System zamówień prac projektowych i realizacyjnych**
- 7. Zintegrowane projekty urbanistyczno – architektoniczne a partnerstwo publiczno - prywatne**
- 8. Promocja edukacji architektonicznej, kultury przestrzeni**
- 9. Rola organizacji zawodowych i organizacji pozarządowych**

1. Profesjonalne zarządzanie przestrzenią zbudowaną

Diagnoza: *Zarządzanie przestrzenią, jako dobrem wspólnym, jest często domeną osób niekompetentnych, bez odpowiedniego przygotowania zawodowego, zależnych od koniunkturalnych nacisków politycznych lub działających w sposób doraźny, w czasie wyznaczanym przez okresy między wyborami.*

Postulaty:

1.1. Zadania stojące przed władzą architektoniczno - urbanistyczną wymagają szczególnej wiedzy i doświadczenia

- Kształtowanie ładu przestrzennego jest procesem wymagającym czasu, konsekwencji, wiedzy merytorycznej, wrażliwości estetycznej, umiejętności i walorów moralnych. Te cechy należy uwzględniać przy obsadzie stanowisk.
- Plany zagospodarowania przestrzennego są narzędziem koniecznym, ale nie wystarczającym dla tworzenia wysokiej jakości przestrzeni. Zadania władzy architektoniczno - urbanistycznej powinny dotyczyć również decyzji projektowych nie w pełni określanych przez prawo miejscowe i prawo powszechnie obowiązujące. Dla oceny wartości przestrzennych potrzebna jest kompetentna władza architektoniczno - urbanistyczna uprawniona do podejmowania decyzji dotyczących przestrzeni.

1.2. Władza architektoniczno - urbanistyczna powinna koncentrować się na kształtowaniu ładu przestrzeni, niezależnie od polityki kadencyjnej

- Podstawowymi kryteriami działania władzy powinny być szacunek dla relacji pomiędzy obiektami budowlanymi i otoczeniem, troska o wpływ budynków na przestrzeń publiczną i krajobraz. Dobro wspólne, w imię którego dopuszcza się decyzje ograniczające prawo własności i prawo do użytkowania, powinno określać zakres merytoryczny władzy architektonicznej i urbanistycznej.
- Zakres interwencji władzy architektonicznej w zakresie decyzji projektowych powinien być wyważony, aby nie naruszać swobody twórczej, a jednocześnie eliminować zagrożenia dobra wspólnego. W tym celu niezbędna jest opiniotwórcza rola komisji urbanistyczno-architektonicznych oraz monitoring ze strony organizacji zawodowych i organizacji pozarządowych.

1.3. Sposób organizacji władzy architektonicznej wymaga szczególnej uwagi

- Władzę architektoniczną powinien stanowić architekt miasta lub gminy rekomendowany przez samorząd zawodowy i stowarzyszenia twórcze, mianowany przez władze gminy.
- Architekt miejski lub gminny powinien podejmować decyzje w oparciu o opinie komisji urbanistyczno - architektonicznej, której skład powinny współtworzyć odpowiednie samorządy zawodowe i stowarzyszenia twórcze.

2. System planowania przestrzennego

Diagnoza: *Na znacznej części obszarów zurbanizowanych nie ma skoordynowanego planowania przestrzennego, co skutkuje brakiem wielowątkowych kompozycji urbanistycznych. Tereny miast, a szczególnie peryferie, rozrastają się chaotycznie. Rozgardiasz budowlany i agresywne reklamy niszczą krajobraz. Podstawowe narzędzie planowania: „miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego” nie jest stosowane. Władze samorządowe często nie są zainteresowane tworzeniem prawa miejscowego, co sprzyja doraźnym jednostkowym interesom prowadząc do niszczenia przestrzeni.*

Postulaty:

2.1. Planowanie przestrzenne

- Kraj, regiony, metropolie, powiaty, gminy powinny zostać objęte systemem planowania przestrzennego. Określenie zasad koordynacji planów o różnej skali posłuży jakości zagospodarowania przestrzennego. Ciągłość musi być cechą tego systemu.
- Planów zagospodarowania dla potrzeb rewitalizacji szczególnie wymagają obszary zdegradowane (wykorzystywane dotąd na bazy wojskowe, przemysł, urządzenia kolejowe itp.), jak również tereny potrzebujące ochrony.
- Plany powinny między innymi wprowadzać zakaz zabudowy, aby zapobiec rozlewaniu się urbanizacji - zajmowaniu terenów otwartych.
- Profesjonalnie, pieczołowicie opracowane plany potrzebne są dla obszarów metropolitalnych, wielkich miast i ich dzielnic, nowych obszarów urbanizacji, regionów rekreacyjno – turystycznych, stref przyległych do dróg a także terenów tworzących drobnoziarnistą strukturę osadnictwa.
- System planowania przestrzennego musi uwzględniać zasadę sprzężenia zwrotnego pomiędzy zapisami planów wojewódzkich, planów aglomeracji, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, strategii rozwoju, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Diagnoza: *Brak właściwych parametrów określających przestrzenne minima zdrowotne i społeczne powoduje nadużycia - realizację zespołów mieszkaniowych bez dostępu do komunikacji publicznej, szkół, przedszkoli, zieleni i sportu. Domy mieszkalne budowane są w nadmiernym zacieśnieniu i często w szkodliwym sąsiedztwie.*

Postulaty:

2.2. Standardy Urbanistyczne

- Odpowiednie warunki życia (zarówno zdrowotne jak i społeczne), powinny być zapewnione przez obligatoryjne stosowanie standardów zawierających aspekty: użytkowe, kulturowe i ekologiczne. Standardy urbanistyczne powinny zawierać zasady i parametry zagospodarowania i kształtowania zabudowy w zgodzie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Powinny być przestrzegane przy formułowaniu polityk przestrzennych i strategii rozwoju, sporządzaniu planów zagospodarowania i planów inwestycyjnych, jak też przy planowaniu finansowym.

Diagnoza: *Fragmentaryczność i nieodpowiednia zawartość merytoryczna planów zagospodarowania (niedopasowana do miejsca – zwykle ogólna, a czasami zbyt rygorystyczna) ogranicza możliwości prawidłowego kształtowania przestrzeni.*

Postulaty:

2.3. Adekwatna do miejsca i celu zawartość merytoryczna planów zagospodarowania przestrzennego

- Zakres terytorialny planów powinien obejmować szeroki kontekst, wiążąc sposób zagospodarowania miejsca z jego dziedzictwem kulturowym

i przyrodniczym.

- Zawartość merytoryczna planów zagospodarowania przestrzennego musi być dostosowana do specyfiki obejmowanych nimi terenów i występujących problemów. Niektóre (obszary chronionego krajobrazu, obszary rewitalizacji) wymagają ustaleń bardziej szczegółowych, rygorystycznych. Dla innych, plany mogą mieć charakter bardziej ogólny, liberalny. Zawsze jednak powinny ustalać niezbędne standardy, a jednocześnie inspirować twórczość i innowacyjność. Ustalenia planów powinny być czytelne dla projektantów, inwestorów i mieszkańców.

Diagnoza: *Dawnym terenom wojskowym, przemysłowym, itp. zagraża dziś pro-developerska polityka wydawania decyzji umożliwiających ich zabudowę, bez respektowania zasad zrównoważonego rozwoju, ładu przestrzeni, bez odpowiednich standardów urbanistycznych.*

Postulaty:

2.4. Umiejętna transformacja (a w tym rewitalizacja i rewaloryzacja) funkcjonalno - przestrzenna terenów zdegradowanych

- Na odzyskiwanych terenach powinny powstawać – tak jak bywa to w innych krajach UE – dzielnice będące przykładem myślenia innowacyjnego, realizacji zasad zrównoważonego rozwoju, projekty reprezentujące najwyższy poziom jakości, szczególnie w odniesieniu do architektury budynków i przestrzeni publicznych, a także zawierają nowatorskie rozwiązania w zakresie infrastruktury, oszczędności zasobów naturalnych.

Diagnoza: *Uczestnictwo społeczeństwa w sporządzaniu planów, gospodarowaniu przestrzenią, ochronie i kształtowaniu krajobrazu jest iluzoryczne, mimo istotnych potrzeb rozwiązywania konfliktów pojawiających się w procesach planistycznych, a także wbrew jednoznacznym trendom europejskim. Obywatele aktywnie włączający się w procesy planistyczne często są manipulowani lub ignorowani, a potencjał inicjatyw obywatelskich nie jest wykorzystywany.*

Postulaty:

2.5. Udział społeczeństwa

- System planowania przestrzennego powinien uwzględniać zasady demokracji w ramach społeczeństwa obywatelskiego. Musi zapewnić respektowanie zdania obywateli w procedurach planistycznych.
- Konieczne jest instytucjonalne i prawne zagwarantowanie świadomej partycypacji społecznej, już w fazie formułowania polityk lokalnych i tworzenia założeń do planów.
- Władze powinny umieć i chcieć wyważać sprzeczne interesy jednostek i grup społecznych, stosować narzędzia sprawiedliwego rozstrzygnięcia konfliktów towarzyszących planowaniu i budowaniu.
- Obywatelskie uczestnictwo nie powinno być zawsze traktowane jako przeszkoda, a często może nawet stanowić pomoc w rozstrzygnięciu konfliktów.
- Konieczne są działania popularyzujące znaczenie jakości przestrzeni. Tworzenie i upowszechnianie modelowych działań planistycznych i inwestycyjnych ma zasadnicze znaczenie dla poziomu świadomości społecznej.
- Publiczna - rządowa i samorządowa - działalność inwestycyjna musi nieść ze sobą misję budowania przykładów do naśladowania.

3. Zapewnienie warunków rozwoju zrównoważonego

Diagnoza: Obecna praktyka zarządzania przestrzenią nie stanowi inspiracji dla innowacyjności w architekturze i urbanistyce. Znaczenie ładu przestrzeni i jakości architektury, jako koniecznych warunków rozwoju zrównoważonego nie jest powszechnie uświadomione i nie znajduje odbicia w kształtowaniu i użytkowaniu zabudowy.

Postulaty:

3.1. Struktura zagospodarowania przestrzennego i zabudowy powinna być powiązana z jakością środowiska, krajobrazem kulturowym, ekonomią zasobów i kosztami funkcjonowania infrastruktury

Istotne znaczenie mają:

- układ sieci osadniczej, czyli wielkość i sposób rozmieszczenia zespołów zurbanizowanych
- struktura przestrzenno - funkcjonalna obszarów urbanizacji
- struktura terenów rolniczych i rekreacyjnych
- sposób rozmieszczenia, wzajemne relacje i układy wewnętrzne zespołów zabudowy mieszkaniowej, dzielnic centralnych, koncentracji zatrudnienia i usług, terenów otwartych i zieleni, układów komunikacji i infrastruktury technicznej
- funkcjonalna i techniczna struktura budynków i zagospodarowania ich otoczenia

3.2. Planowanie przestrzenne i projektowanie architektury oparte o system współzależności

Na każdym z wyżej wymienionych pól konieczne jest:

- Realizacja zasad polityki przestrzennej zgodnych z wymogami ochrony podstawowych zasobów jakimi są: grunty, energia, woda, powietrze oraz niepoliczalne wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego.
- Doskonalenie i realizacja regulacji prawnych, organizacyjnych i ekonomicznych (a w tym podatkowych) niezbędnych dla racjonalności procesów inwestycyjnych z punktu widzenia rozwoju zrównoważonego.

4. Ochrona dziedzictwa kulturowego

Diagnoza: Mimo, że przestrzeń Polski jest dobrem wspólnym, chronionym zapisami Konstytucji, uboga jest wiedza o dziedzictwie kulturowym, a co się z tym wiąże, społeczna wrażliwość i świadomość potrzeb ochrony. Niska jest świadomość faktu, że dziedzictwo kulturowe nie może być wypreparowane ze współczesnych potrzeb użytkowych i współczesnej przestrzeni – jest bowiem jej integralnym elementem.

Postulaty:

4.1. Rozpoznanie wartości zasobów kulturowych

- Rozpoznanie wartości zasobów kulturowych, od najstarszych do współczesnych, powinno polegać na systematycznej inwentaryzacji, dokumentowaniu oraz naukowym badaniu właściwości i zmian. Ocena ich stanu i wartościowanie powinny być oparte o kryteria zrozumiałe dla właścicieli, służb odpowiedzialnych za realizację procesu ochrony, a także dla każdego obywatela.
- Diagnoza stanu dziedzictwa kulturowego powinna stanowić podstawę tworzenia jednoznacznych wytycznych dotyczących zakresu i sposobów ochrony w sferze zarządzania przestrzenią.

Diagnoza: *Ranga problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w świadomości władz administracyjnych i innych uczestników procesów projektowania i zarządzania przestrzenią jest niska.*

Postulaty:

4.2. Tworzenie i rozwijanie metod ochrony dziedzictwa kulturowego

- W powszechnej świadomości (społeczeństwa, profesjonalistów, polityków) pojęcie dziedzictwa kulturowego powinno objąć nie tylko pojedyncze obiekty i ich zespoły, ale całość krajobrazu.
- Problematyka ochrony dziedzictwa powinna uzyskać należne jej znaczenie na wszystkich poziomach planowania, projektowania, realizacji inwestycji i zarządzania.
- Udział tej problematyki powinien dotyczyć zarówno koncepcji zagospodarowania przestrzennego kraju, jak planów regionalnych, lokalnych polityk przestrzennych i planów miejscowych. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, ustanowiona w postaci parków kulturowych, powinna być organizowana w oparciu o obiektywne, uzasadnione rozstrzygnięcia organów samorządu terytorialnego.

Diagnoza: *Narzędzia ochrony dziedzictwa kulturowego stosowane w procesach planowania i zarządzania przestrzenią są mało skuteczne. Ochrona zabytków rozumiana jest często wyłącznie jako formalistyczne dążenie do wypełnienia obowiązków ustawowych. Brak szerokiej aktywności służb konserwatorskich skutkuje nieodwracalnymi zagrożeniami.*

Postulaty:

4.3. Zapewnienie skuteczności działania służb konserwatorskich

- Wymaga to stworzenia organizacyjnych i finansowych warunków efektywnego funkcjonowania wojewódzkich konserwatorów zabytków, przy zapewnieniu wykształconych, profesjonalnych kadr.
- Ważnym czynnikiem wspierającym działania administracji konserwatorskiej, podporządkowanej bezpośrednio właściwemu ministrowi, powinni być samorządowi konserwatorzy zabytków.
- Praca konserwatora zabytków powinna być pro-aktywna. Nie powinna ograniczać się tylko do reagowania na zagrożenia i działań inwentaryzacyjnych, ale promować poszanowanie dla dziedzictwa kulturowego.

Diagnoza: *Społeczna świadomość konieczności ochrony własnego dziedzictwa kulturowego jest nie dość powszechna.*

Postulaty:

4.4. Działania promocyjne i edukacyjne

- Konieczne jest budowanie powszechnego przekonania, że ochrona dziedzictwa kulturowego jest elementem promocji ładu przestrzeni jako dobra publicznego.
- Działania promocyjne i edukacyjne powinny być nieodłącznym składnikiem budowy systemu ochrony tożsamości, dziedzictwa kulturowego. Są niezbędne również po to, by dostrzec, zrozumieć, docenić i chronić walory przestrzeni otaczającej człowieka. Takie podejście należy rozwijać na każdym poziomie kształcenia, jak też budować więzi lokalne w oparciu o zamiłowania do historii i tradycji regionu, a także kreować umiejętności oceny estetycznej dzieł artystów minionych epok i czasów współczesnych.
- Istotnym zadaniem jest wypracowanie mechanizmów ochrony zanikających, tradycyjnych rzemiosł, technologii, materiałów.

Diagnoza: *Przestrzeń „małego miasteczka” – podstawowego charakterystycznego elementu, historycznej, tradycyjnej „drobnoziarnistej”, wielokulturowej i noszącej specyficzne piękno struktury przestrzennej krajobrazu Polski ulega bezpowrotnej degradacji.*

Postulaty:

4.5. Przestrzeń małych tradycyjnych jednostek osadniczych wymaga szczególnej troski

- Ochrona ginącego piękna małych polskich miejscowości i krajobrazu „polskiej prowincji” musi łączyć rozwiązania administracyjne z budowaniem świadomości wartości, których mieszkańcy często nie są świadomi.

Diagnoza: *Niedostatecznie rozumiane są związki problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego z procesami demokratyzacji, budowy społeczeństwa obywatelskiego. Często ochrona krajobrazu i zabytków kojarzy się z ograniczaniem wolności i wydaje się sprzeczna z interesami mieszkańców.*

Postulaty:

4.6. Partycypacja społeczna w ochronie wartości kulturowych

- Wypracowanie form partycypacji społecznej oraz wspieranie organizacji pozarządowych w opiece nad wartościami dziedzictwa kulturowego i trosce o harmonijne kształtowanie przestrzeni, powinny stanowić jeden z ważnych celów działań państwa w zakresie umacniania społeczeństwa obywatelskiego.
- Konieczne jest budowanie pozytywnego wizerunku działań na rzecz ochrony wartości kulturowych.
- Powinien zostać utworzony czytelny system zachęty dla władających obiektami zabytkowymi (np w formie rekompensat za wkład własny w ich ochronę).

Diagnoza: *Błędnie interpretowane dążenie do poszanowania tradycji skutkuje często efektami projektowania i realizacji obiektów będących pastiszami zabytków. Z drugiej strony, obiekty historyczne odnawiane są często w sposób zacierający ich oryginalne wartości, co odbywa się także często w imię troski o błędnie pojętą estetykę lub/i podnoszenie standardu energetycznego.*

Postulaty:

4.7. Współczesna architektura w równowadze pomiędzy tradycją a współczesnością

- Zadaniem architektury, urbanistyki, kształtowania krajobrazu jest ciągły dyskurs z istniejącym otoczeniem a zatem świadome odnoszenie się do przeszłości. Za interesujące i warte naśladowania powinny być uznane rozwiązania, w których ten dyskurs jest widoczny.

4.8. Konieczność poszanowania prawdy w ochronie dziedzictwa kulturowego

- Powinny zostać wypracowane i upowszechnione takie metody podejścia do remontów i termo-modernizacji, które sprzyjają zachowaniu oryginalnych wartości architektonicznych i świadomemu dodawaniu wartości przestrzennych.

5. Ochrona i kształtowanie krajobrazu

Diagnoza: *Mimo, że Polska jest sygnatariuszem Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, a krajobraz Polski jest dziedzictwem i bogactwem narodowym, można zauważyć jego dewastację. Świadectwem zaniedbań i agresji są chaotyczne i grabieżcze formy zagospodarowania wielu terenów, niszczące piękno, tożsamość, a także potencjał ekonomiczny krajobrazu. Dotyczy to zarówno środowiska naturalnego, jak obszarów zurbanizowanych. Najczęściej, autorzy negatywnych praktyk formalnie nie naruszają prawa, co jest dowodem jego nieskuteczności.*

5.1. Całościowe podejście do kształtowania krajobrazu

- Jednym z głównych celów gospodarowania przestrzenią powinno być zintegrowane kształtowanie krajobrazu. Polega ono na ochronie i racjonalnym wykorzystaniu jego zasobów naturalnych i kulturowych, w połączeniu z zaspokajaniem potrzeb społecznych. Istotne jest skorelowanie poszczególnych poziomów projektowania krajobrazu z planowaniem przestrzennym, od skali regionu do skali miejsca, a także podporządkowanie działań sektorowych, resortowych całościowej wizji przekształceń środowiska.

Diagnoza: *Pomiędzy zurbanizowanymi formami zagospodarowania przestrzeni a krajobrazem naturalnym występują liczne konflikty. Prowadzą one do uszczuplenia zasobów krajobrazu i zakłóceń w jego funkcjonowaniu. Powodem jest brak spójnego systemu działań na rzecz harmonijnego kształtowania krajobrazu zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.*

Postulaty:

5.2. Rygory powszechnej ochrony krajobrazu

- Ochrona krajobrazu nie powinna ograniczać się do troski o jednostkowe strefy chronionego krajobrazu, rezerwaty, czy parki narodowe. Zhierarchizowane formy ochrony powinny objąć cały kraj.
- Pojęcie krajobrazu powinno być rozumiane szeroko, obejmując krajobraz zurbanizowany miast, terenów podmiejskich, małych miasteczek, wsi.
- Ochrona powinna być powiązana ze sztuką kształtowania krajobrazu, co dotyczy również obszarów wiejskich, którym należy się szczególna troska.
- Konieczne jest określenie i stosowanie rygorów powszechnej ochrony krajobrazu w systemie planowania i gospodarowania przestrzenią. Wymaga to wprowadzenia odpowiednich zmian i uzupełnień w ustawodawstwie, uwzględniających zasady polityki ochrony, planowania i świadomego kształtowania krajobrazu oraz podejścia w sposób zintegrowany do wszystkich działań mających wpływ na krajobraz.
- Ochrona krajobrazu powinna być pojmowana szeroko, obejmując takie aspekty jak akustyka, natężenie i sposób oświetlenia, elektro-skażenia, a zatem związana jest z także z ochroną zdrowia.

Diagnoza: *System prawny niedostatecznie chroni szczególnie wartościowe obiekty architektury krajobrazu. Przypadkowe działania, bez poszanowania wartości, powodują nieodwracalne szkody.*

Postulaty:

5.3. Ustalenie statusu obiektów architektury krajobrazu

- Konieczne jest ustalenie definicji obiektu architektury krajobrazu (obok „pomnika przyrody”) i nadanie mu odpowiedniej rangi prawnej. Za szczególnie ważne powinny zostać uznane parki, ogrody dydaktyczne, osiedlowe, cmentarze, itp. Wymagają one podejścia profesjonalnego – udziału w projektowaniu i opiece nad

nimi architektów krajobrazu oraz ochrony – na mocy obowiązującego prawa, tak jak budowle - przed przypadkowymi działaniami naruszającymi ich kompozycję i funkcję.

- Powinny zostać ustalone skuteczne - praktyczne zasady opieki nad obiektami – założeniami architektury krajobrazu.

Diagnoza: *Ranga zawodu architekta krajobrazu w Polsce jest niska. Architektom krajobrazu przypisuje się jedynie umiejętności ogrodnicze - odpowiedzialność jedynie za „zieleń”. Takie ograniczenie można wiązać z brakiem postrzegania krajobrazu jako całości.*

Postulaty:

5.4. Uznanie wykształcenia architektów krajobrazu i wykorzystywanie ich kompetencji

- Architekci krajobrazu powinni być kształceni na wysokim poziomie, w sposób holistyczny - tak, by mogli brać czynny udział w urzeczywistnianiu rozwoju zrównoważonego, a tym samym chronić i świadomie kształtować krajobraz.
- Zawód architekta krajobrazu wymaga nadania mu właściwej rangi poprzez podniesienie poziomu kwalifikacji i ustanowienie uprawnień zawodowych a także samorządu zawodowego.

6. System zamówień prac projektowych i realizacyjnych

Diagnoza: *Obecny system zamówień na prace projektowe w zakresie architektury, urbanistyki, planowania przestrzennego, w którym jakość rozwiązań nie jest powszechnie uznawana jako priorytet, prowadzi do błędnego wyboru rozwiązań realizacyjnych.*

Postulaty:

6.1. Kryterium jakości powinno być podstawą wyboru projektanta i wykonawcy w systemie zamówień publicznych

- Ponieważ środowisko przestrzenne warunkuje jakość życia, przepisy prawa dotyczące zamówień na prace projektowe i realizacyjne powinny być oparte o zasadę oceny jakości merytorycznej przedkładanych propozycji. Zasada ta w systemie zamówień publicznych powinna obowiązywać, a dla zamówień prywatnych powinna być promowana.
- Minimalna cena nie może stanowić podstawowego kryterium przy ocenie i wyborze prac kierowanych do realizacji, gdyż zwykle występuje sprzeczność pomiędzy niską ceną a wysoką jakością.

6.2. Konkursy powinny być promowane jako najlepsza forma pozyskania wykonawcy zamówienia na projekt architektoniczny bądź urbanistyczny

- Forma konkursu, w którym porównywane są różne koncepcje rozwiązania zadania projektowego, wykonane w tych samych warunkach przez wszystkich uczestników, zapewnia zobiektywizowaną, profesjonalną ocenę i wybór najlepszego rozwiązania. Maksymalna dostępność uczestnictwa, czytelność, jednoznaczność procedur, fachowość i bezstronność rozstrzygnięcia w konkursach są gwarancją uzyskania wysokiej jakości rozwiązań oraz wyboru najwłaściwszego spośród nich.
- Przetargi na prace projektowe, jako nie gwarantujące jakości rozwiązań i tym samym właściwego gospodarowania środkami publicznymi, powinny być eliminowane z systemu zamówień publicznych.

6.3. Świadomy, dokonany przez fachowców wybór rozwiązań projektowych, to działanie w interesie publicznym

- Wybór najlepszych rozwiązań przez ekspertów stanowiących większość składów sądów konkursowych jest najpewniejszą metodą świadomego inwestowania. Dotyczy to zarówno inwestycji ze środków publicznych jak i prywatnych - współtworzących przestrzeń jako dobro wspólne.
- Wieloletnie doświadczenie Stowarzyszenia Architektów Polskich w dziedzinie konkursów powinno być w pełni wykorzystywane. Dotyczy to zarówno ich organizacji, jak zapewnienia właściwych składów sądów konkursowych.

6.4. Konkursy studialne i warsztaty jako właściwe drogi poprzedzające kolejne etapy skoordynowanego przygotowania inwestycji

- Konkursy studialne są niezbędnym, ważnym polem dyskusji dotyczącej szczególnie kontrowersyjnych tematów. Dzięki studialnemu charakterowi pozwalają także na rozwój teorii i krytyki architektonicznej.
- Warsztaty, podczas których analizowane są zarówno wyrażane przez użytkowników potrzeby, jak i specyficzne cechy miejsca, pozwalają na uzyskanie informacji niezbędnych do dalszych opracowań oraz uruchamiają proces społecznej partycypacji.

6.5. System zamówień publicznych na prace architektoniczne i urbanistyczne oparty o kryterium jakości winien być narzędziem świadomego mecenatu publicznego w dziedzinie sztuki projektowania

- System zamówień publicznych powinien umożliwiać promocję osiągnięć polskiej architektury w sposób zauważalny z perspektywy edukacji społecznej dotyczącej przestrzeni oraz w konfrontacji z twórczością architektów zagranicznych.
- Instytucje wydające środki publiczne, a szczególnie agendy państwa, powinny stosować zamówienia publiczne jako przykłady modelowego procesu inwestycyjnego i wzorcowego sposobu eksploatacji swoich obiektów.

7. Zintegrowane projekty urbanistyczno – architektoniczne a partnerstwo publiczno - prywatne

Diagnoza: Chaos w przestrzeni zurbanizowanej narasta w Polsce z powodu braku kompleksowego podejścia do realizacji urbanistycznych, które mogłyby nadawać charakter i wysoką jakość centrów miejskim oraz przestrzeniom publicznym. W polskich warunkach ekonomicznych wynika to między innymi z nieufności i niechęci do historycznie, ekonomicznie i społecznie uzasadnionej współpracy sektora publicznego z prywatnym przy inwestycjach miejskich o znaczącej skali i dużym stopniu złożoności. Wynika także z powszechnego zaniku woli politycznej do ich realizacji. W konsekwencji, mimo wielkich potrzeb, licznych pozytywnych przykładów zagranicznych oraz braku formalnych barier funkcjonowania partnerstwa publiczno – prywatnego (PPP), działań o takim charakterze nie prowadzi się prawie wcale. Legislacja dotycząca partnerstwa publiczno - prywatnego i dotychczasowe próby jej nowelizacji nie są wystarczające dla prowadzenia kompleksowych operacji urbanistycznych, wręcz tworzą dla nich bariery.

Postulaty:

7.1. Partnerstwo publiczno - prywatne może służyć jako narzędzie ekonomiczno - organizacyjne kompleksowego kształtowania przestrzeni miejskich przy pomocy dużych zintegrowanych projektów, założeń urbanistyczno - architektonicznych

- Duże założenia urbanistyczno – architektoniczne, szczególnie o funkcji użyteczności publicznej, mogą być realizowane w formule partnerstwa publiczno

- prywatnego, która powinna zapewniać jakość projektowanej przestrzeni. Należy wypracować społeczną i polityczną aprobatę dla takich realizacji.
- Powinny zostać zapisane i upowszechnione zasady formalne i finansowe zachęcające do prowadzenia kompleksowych urbanistycznych operacji inwestycyjnych. Między innymi zasady te powinny upowszechnić narzędzia wykupu, scalania i reparcelacji gruntów.
- Celem zmiany przepisów powinna być nie tyle szczegółowa regulacja, co uwolnienie innowacyjności i kreatywności.

Diagnoza: *Obraz relacji gospodarczych typu PPP w świadomości znacznej części społeczeństwa i klasy politycznej jest negatywny, co skutkuje między innymi brakiem woli politycznej do podejmowania realizacji „wielkich projektów”.*

Postulaty:

7.2. Promowanie "dobrych praktyk" w dziedzinie partnerstwa publiczno - prywatnego

- Konieczna jest zmiana filozofii dotyczącej partnerstwa publiczno – prywatnego pozwalająca na tworzenie przejrzystego i czytelnego prawa określającego pola i zasady współpracy podmiotów publicznych i prywatnych.
- W celu zmiany negatywnego obrazu współpracy sektora publicznego z prywatnym, zasady i dobre przykłady partnerstwa powinny być szeroko promowane. Wzorcowe operacje urbanistyczne realizowane na tych zasadach powinny być prezentowane i popularyzowane na uczelniach, w środowisku zawodowym i w mediach. Modele prawno - finansowo – organizacyjne powinny służyć jako przykłady skutecznych instrumentów inwestycyjnych.
- Niezbędne jest promowanie wzorcowych „wielkich projektów”. Największe sukcesy w ich realizacji, zwłaszcza w formule PPP odniesione zostały nie na podstawie ścisłej regulacji, ale stale wzbogacanego zbioru doświadczeń płynących z dobrych przykładów.

8. Promocja edukacji architektonicznej, kultury przestrzeni

Diagnoza: *Niski jest poziom świadomości i potrzeb związanych z wartościami przestrzennymi wśród społeczeństwa, w tym elit politycznych i środowisk opiniotwórczych. Wpływa to negatywnie na stosowanie prawa, jakość legislacji oraz decyzje podejmowane przez uczestników procesów inwestycyjnych.*

Postulaty:

8.1. Systematyczna promocja kultury przestrzeni

- Konieczne są działania interdyscyplinarne, wiążące architekturę i gospodarowanie przestrzenią z innymi sztukami, edukacją, nauką i mediami
- Sprawy kultury przestrzeni powinny znaleźć swoje stałe miejsce w prasie, książkach, programach telewizyjnych i radiowych, w Internecie. Medialna promocja kultury przestrzeni powinna być adresowana do całego społeczeństwa.

8.2. Promocja pozytywnych wzorów, edukacyjna rola architektury

- Zasadnicze znaczenie dla poziomu świadomości społeczeństwa ma tworzenie i upowszechnianie pozytywnych wzorów ochrony dziedzictwa kulturowego, krajobrazu, projektowania, działań planistycznych i realizacyjnych. Szczególna odpowiedzialność spoczywa na inwestorach wykorzystujących środki publiczne i na mediach publikujących te przykłady.
- Na wyjątkową uwagę zasługuje architektura placówek edukacyjnych oraz administracyjnych, które powinny, dzięki jakości swojej zgodnej z zasadami

zrównoważonego rozwoju architektury, reprezentować spełnienie idei, które te instytucje powinny przekazywać obywatelowi.

8.3. Budowa systemu powszechnej edukacji architektonicznej

- Podstawowa edukacja architektoniczna powinna być dostępna dla każdego. Zagadnienia związane z otoczeniem przestrzennym powinny znaleźć miejsce w programie kształcenia ogólnego. Realizacją tego zadania, w ramach zajęć lekcyjnych, pozalekcyjnych i pozaszkolnych mogą zajmować się odpowiednio szkoleni architekci, nauczyciele, animatorzy kultury.
- Powszechna edukacja architektoniczna powinna być realizowana w ramach zajęć lekcyjnych (w ramach programu dotyczącego sztuk wizualnych oraz innych przedmiotów). Może być uzupełniana w ramach zajęć pozalekcyjnych oraz pozaszkolnych.

8.4. Podnoszenie poziomu kształcenia projektantów architektury, przestrzeni publicznej i krajobrazu oraz dziedzin pokrewnych

- Szczególnie należy dbać o wysoki poziom uczelni kształcących architektów, architektów krajobrazu, urbanistów, projektantów wnętrz i form użytkowych oraz inżynierów, ekonomistów, geodetów, historyków sztuki.
- W standardach kształcenia projektantów najważniejsze powinny być przedmioty projektowe i wiedza teoretyczna obejmująca problematykę kształtowania ładu przestrzeni, jako warunku zrównoważonego rozwoju.
- Nauka projektowania powinna być oparta o praktykę zawodową kadry dydaktycznej i doświadczenia realizacyjne. Jest to warunek konieczny wysokiego poziomu kształcenia.
- Szkoły architektury powinny posiadać niezbędną autonomię lub też pełną samodzielność odpowiadającą twórczemu charakterowi zawodu.
- Kształcenie ustawiczne profesjonalistów powinno być obowiązkowe.

8.5. Badania naukowe

- Badania naukowe w dziedzinach związanych z architekturą, przestrzenią publiczną, krajobrazem powinny uwzględniać problematykę wartości przestrzennych.
- Wiedzę o stanie polskiej przestrzeni należy poszerzyć o waloryzację przestrzeni zurbanizowanych.
- Konieczne jest opracowanie profesjonalnych, zbiektywizowanych metod działania w projektowaniu i gospodarowaniu przestrzenią w zgodzie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

8.6. Wsparcie twórczości i edukacji przez rozwój teorii, krytyki, debatę publiczną

- Świadome definiowanie i budowanie jakości przestrzeni powinno mieć oparcie w rozwoju teorii, krytyki oraz w debacie publicznej. Organizacje takie jak Stowarzyszenie Architektów Polskich (SARP) i Towarzystwo Urbanistów Polskich (TUP) mogą służyć jako fora prezentacji twórczości, idei, poglądów oraz otwartej dyskusji.

9. Rola organizacji zawodowych i organizacji pozarządowych

Diagnoza: *Rola organizacji profesjonalnych w kształtowaniu ładu przestrzeni, promowaniu dobrej architektury jest słabo dostrzegana wśród społeczeństwa i władz.*

Postulaty:

9.1. Rola samorządów zawodowych architektów i urbanistów - zawodów zaufania publicznego - powinna być zrozumiała

- Samorzady zawodowe zrzeszające architektów i urbanistów (a w przyszłości również architektów krajobrazu) jako istotny element społeczeństwa obywatelskiego, powinny odgrywać ważną rolę w procesie kształtowania ładu przestrzeni - poprzez działania decydujące o poziomie i randze projektowania i gospodarowania przestrzenią.
- Związek profesjonalnego działania z jakością przestrzeni musi się stać zrozumiały dla społeczeństwa. Tylko wtedy praca profesjonalistów może przynosić pozytywne efekty.
- Samorzady zawodowe powinny mieć wpływ na sposób formułowania zasad udzielania zamówień publicznych zapewniających niezbędną jakość.
- Autorytet środowiska zawodowego powinien służyć władzom lokalnym przy obsadzaniu stanowisk związanych z zarządzaniem przestrzenią.
- Wysokiemu poziomowi wiedzy zawodowej, umiejętności twórczych, znajomości prawa i uczciwości ze strony profesjonalistów powinien odpowiadać wysoki poziom świadomości i moralności innych uczestników procesów inwestycyjnych.
- Tworzenie dobrych warunków pracy twórczej projektantów jest niezbędne dla właściwej jakości jej efektów.

9.2. Zwiększenie społecznej i profesjonalnej roli organizacji pozarządowych zrzeszających architektów i urbanistów, a także roli innych podmiotów o podobnych celach statutowych

- Konieczna jest publiczna promocja twórczości architektonicznej, na zasadach podobnych, jak w innych dziedzinach kultury – poprzez codzienną obecność wydarzeń (konkursy, warsztaty, nagrody, plebiscyty, dyskusje) w społecznych środkach przekazu.
- Rola opiniotwórcza środowisk twórczych związanych z architekturą i krajobrazem kulturowym powinna być powszechnie dostrzegana.
- Organizacje pozarządowe mogą służyć zarówno całemu społeczeństwu, jak administracji rządowej propagując cele nakreślone w niniejszym dokumencie, monitorując ich realizację i pełniąc rolę konsultacyjną.
- Zbudowany na wieloletniej tradycji działania potencjał stowarzyszeń twórczych, a szczególnie Stowarzyszenia Architektów Polskich powinien zostać w pełni wykorzystany. Szczególnymi polami działania są promocja architektury i upowszechniania dobrych praktyk (przede wszystkim w dziedzinie konkursów architektonicznych).

(projekt 19.12.2008 r.)

Podsumowanie

Realizacja Polskiej Polityki Architektonicznej - polityki jakości krajobrazu, przestrzeni publicznej, architektury wymaga:

- Uznania ładu przestrzeni, jako dobra publicznego i niezbędnego warunku realizacji zrównoważonego rozwoju wpisanego do Konstytucji RP
- Doskonalenia narzędzi legislacyjnych - dokonania zmian i uzupełnień aktów prawnych dotyczących zarządzania przestrzenią poprzez zapisy gwarantujące warunki kształtowania i zachowania wysokiej jakości krajobrazu, przestrzeni publicznej i architektury, w zgodzie z zasadami zrównoważonego rozwoju, w równowadze pomiędzy kryteriami kulturowymi, ekonomicznymi, środowiskowymi, społecznymi
- Codziennej praktyki realizowania celów niniejszego Dokumentu przez skoordynowane i nacechowane ciągłością działanie administracji państwowej i samorządowej, organizacji zawodowych, organizacji pozarządowych, uczelni i placówek oświatowych, każdego obywatela

Zmiany i uzupełnienia w legislacji oraz troska o pozytywne praktyki w dziedzinach związanych ze środowiskiem przestrzennym powinny umożliwić:

- egzekwowanie profesjonalizmu w systemie zarządzania przestrzenią
- powoływanie kompetentnych architektów miast i gmin oraz komisji urbanistyczno – architektonicznych
- zapewnienie organizacjom profesjonalnym wpływu na obsadę stanowiska architekta miasta/gminy oraz skład komisji urbanistyczno – architektonicznej
- nadanie niezbędnej rangi opiniom komisji urbanistyczno – architektonicznych
- organizację efektywnego, skoordynowanego systemu planowania
- rozszerzenie raportu o stanie przestrzeni kraju o określenie stref krajobrazu zdegradowanego
- sporządzenie i realizację specjalnych planów przekształceń dla terenów zdegradowanych
- profesjonalne opracowanie Standardów Urbanistycznych
- ochronę dziedzictwa kulturowego, a szczególnie - charakterystycznych elementów polskiego krajobrazu
- ustalenie prawnych granic ingerencji reklamy w krajobraz zurbanizowany i otwarty
- skuteczność działania służb konserwatorskich
- opracowanie strategii wykorzystania istniejącego już zainwestowania i ograniczania rozproszonych form zabudowy
- utworzenie systemu promocji jakości i innowacyjności w dziedzinie projektowania, kształtowania krajobrazu, przestrzeni publicznej, architektury – w zgodzie z zasadami zrównoważonego rozwoju
- wzmocnienie roli samorządów zawodowych i organizacji pozarządowych
- uregulowanie zasad i form organizacyjnych projektowania, w zgodzie z praktyką przyjętą w całej Europie, m.in. dotyczących architektury krajobrazu
- tworzenie struktur organizacyjno – prawnych i finansowych dla realizacji projektów urbanistyczno – architektonicznych
- wdrożenie akceptowanych modeli partnerstwa publiczno - prywatnego
- uznanie jakości za podstawowe kryterium w systemie zamówień publicznych z jednoczesnym wykluczeniem kryterium decydującego minimalnej ceny
- zapewnienie szerokiego stosowania konkursów urbanistycznych i architektonicznych
- objęcie systemem zamówień konkursów studialnych oraz warsztatów projektowych
- utworzenie systemu powszechnej edukacji dotyczącej dziedzictwa kulturowego, krajobrazu i architektury - adresowanej do całego społeczeństwa
- dostosowanie jakości kształcenia projektantów do wymogów twórczej i odpowiedzialnej roli zawodu zaufania publicznego
- uznanie osiągnięć projektowych i realizacyjnych za właściwą drogę awansu kadry dydaktycznej w dziedzinach projektowania krajobrazu, architektury i urbanistyki
- objęcie programem badań naukowych problemów jakości krajobrazu, architektury i urbanistyki jako istotnych aspektów rozwoju zrównoważonego